

PŘÍSPĚVEK K POZNÁNÍ STAVEBNÍCH DĚJIN ZÁPADNÍ ČÁSTI JÁDRA HRADU LUKOVA

RADIM VRLA

Na výrazném skalnatém hřebeni, uzavírajícím severní obzor obce Lukova (okres Zlín), nalezneme jednu z našich nejpozoruhodnějších památek. Jedná se o rozsáhlé zříceniny stejnojmenného hradu, náležejícího mezi nemnohé památky svého druhu, na kterých jsou dochovány fragmenty pozdně románské architektury (obr. 1).

Lze považovat za logické, že předmětem předešlých průzkumů byla především snaha o nalezení konstrukcí souvisejících s nejstarší stavební fází hradu, kladenou obecně do období 1. poloviny 13. století. První snahy byly značně determinovány omezenými možnostmi zkoumání hradu, jehož podstatné části byly pohřbeny v mohutných vrstvách suti (Gardavský 1962, Menclová 1972, Svoboda 1983, Hartl – Kohoutek 1983). Významný obrat nastal v průběhu a po ukončení archeologického výzkumu, vedeného PhDr. Jiřím Kohoutkem od 80. let 20. století, kdy došlo k odhalení velké části složité dispozice hradního jádra. Do pozdně románského období byly teoreticky zařazeny pozoruhodné objekty s kvádrovými lici, jejichž fragmenty byly objeveny v jihozápadní části jádra, některé úseky obvodové hradby a fragment základu budovy na severní straně nádvoří. M. Plaček uvažuje o situování nejstaršího paláce v místě dnešního paláce v západní části jádra (Plaček 2001, 364). Další průzkum, prováděný autorem při záchranných stavebních pracích, přinesl jisté pochybnosti o uvažovaném pozdně románském stáří zmíněných objektů s kvádrovými lici (Vácha

– Vrla, 2010). Kromě dalších objevů druhotně použitých architektonických detailů však k závažnějšímu posunu v bádání nad nejstarší podobou hradu dlouho nedošlo. Teprve při odkryvu suti ve sklepě západního paláce se naskytla možnost dokumentace doposud neznámých konstrukcí, které pravděpodobně souvisejí s nejstarší fází výstavby hradu.

Průzkum se týkal západní sklepní místnosti zmíněného paláce. Zříceniny tohoto paláce představují velmi složitý stavební komplex, vznikající postupně v různých dobách existence hradu (obr. 2). Orientace v chronologii fází výstavby je velmi obtížná. Jádro tohoto útvaru je spatřováno až v období vrcholné gotiky, kdy zde, na starších konstrukcích, měl vzniknout palácový útvar. Zatímco stavební vývoj tohoto paláce od 14. století je možno na základě dlouhodobě získávaných vědomostí přibližně rekonstruovat (srov. Vrla 2003), starší konstrukce této části jádra byly do nedávné doby téměř neznámé. Teprve nedávná zjištění, kterých se bohužel zakladatel moderních snah o odhalení stavebního vývoje hradu Jiří Kohoutek nedožil, rozkryla některá doposud jen tušená tajemství.

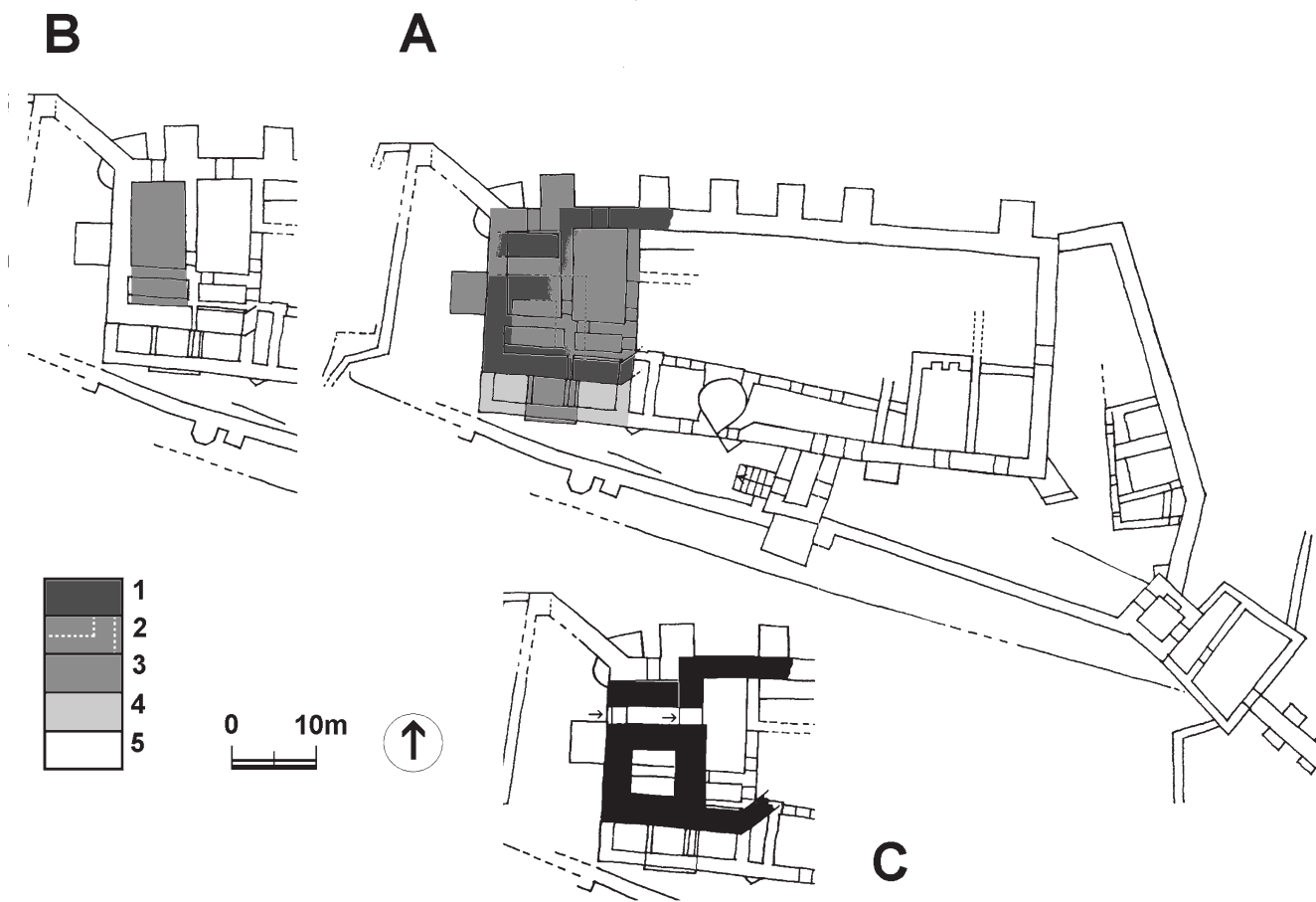
POPIS NÁLEZŮ

Dvojice sklepních místností západního paláce hradu Lukova jsou zatím nejnižší položenými prostorami hradního jádra. Zatímco při pohledu z nádvoří se jedná o klasicí, hluboká sklepení (obr. 3), z opačné, západní strany leží ovšem podlaha tohoto prostoru nad úrovní terénu přilehlého parkánu (obr. 4). Západní sklep, který nás v této studii zajímá, je přístupný od východu, průchodem ze sousední, půdorysně menší, sklepní místnosti. Z opačné strany je tento prostor osvětlen široce špaletovaným otvorem složitěho stavebního vývoje.

Již před provedením výše zmíněného výkopu byly autorem dokumentovány výrazné anomálie v utváření severního čela klenby sklepa, které vypovídaly o složitém sta-



Obr. 1: Lukov (okres Zlín), hrad, celkový pohled na hradní jádro od jihu; v levé části snímku se nachází západní palác (všechny snímky autor, 2009).



Obr. 2: Lukov (okres Zlín), hrad, půdorysné schéma přízemí hradního jádra: A – celkový půdorys s vyznačením plochy západního paláce, B – západní palác s vyznačením polohy západního sklepa, C – západní palác; černě je vyznačen pokus o rekonstrukci půdorysu nejstarších zdí; legenda k obrázku A: 1 – předpokládané nejstarší zdivo v paláci (1. polovina 13. století), 2 – předpokládaný průběh líců zdiva věže, 3 – rozsah paláce v závěru 14. století, 4 – rozsah paláce po přestavbách v 16. století (kresba autor, 2011).

vebním vývoji tohoto prostoru. Nálezy, učiněné zde v roce 2008 pomohly řadu dosavadních nejasností osvětlit, zároveň však přinesly další, závažnější otázky, na které zatím neznáme zcela jasné odpovědi.

Zásadním objevem je bezesporu existence dvojice širokých zdí, jejichž torza byla odhalena pod severní částí sklepa. Obě zdi probíhaly směrem západ – východ a evidentně předcházely vzniku západního paláce.

Torzo severní zdi

Průběh torza severní zdi mohl být sledován téměř v rozsahu celé šířky místnosti (cca 550 cm; obr. 5/A). Jak bylo zjištěno, na západní straně torzo proniká stávající obvodovou zdí, kde je rovněž dochováno do největší výše; jeho koruna má zde v příčném směru zaoblený průběh (obr. 6/B vpravo dole). Podstatná část dochovaného torza nese stopy po pozdním, dodatečném odsekání, při prohlubování sklepa. V místě styku se západní zdí paláce má torzo měřitelnou šířku cca 280 cm, přičemž jeho severní líc je ukryt ve hmotě stávající severní zdi paláce. Východním směrem se severní líc torza „vynořuje“ ze zmíněné severní zdi a ve východní části je vzdálenost mezi těmito lící již cca 10 cm (!). Na východní straně je severní líc torza ukončen rovným, svislým čelem, situovaným cca 20–30 cm před východní stěnou prostoru (obr. 7). Ve spodní části zde však vybíhá drobná partie zdiva dále k východu (působí dojmem vý-

plně šmorce). Šíře torza zdi činí na východní straně zhruba 265 cm. Zmíněný jižní líc byl sledován ve východní a západní části prostoru (střední část nebyla odkryta). Jak je možno předpokládat, líc má přímý průběh, přičemž ve spodní partii východní části byl zaznamenán mělký odskok v šíři zdiva (cca 5–8 cm), který se západním směrem pozvolna vytrácí (na západním úseku líce již nebyl zaznamenán). Zmíněný odskok nepřechází na východní čelo torza zdi. Ve výkopech různé hloubky nebyla zachycena základová spára popisované zdi, vzhledem k okolní situaci lze však předpokládat, že v poměrně malé hloubce pod úrovní výkopu zdivo nasedá na skalní podloží (viz u torza jižní zdi).

Torzo jižní zdi

Jak bylo možno zjistit ve výkopech, skalní podloží pod sledovaným prostorem mírně stoupá k jihu. Zde, cca 225–230 cm před jižním lícem výše popsaného torza severní zdi byl obnažen líc další zdi (obr. 5/B). Jednalo se opět o torzo, dochované tentokrát v podstatně menším rozsahu. Ke zkoumání byla k dispozici pouze západní část tohoto zdiva; směrem k východu se jeho dochovaná koruna snižuje a cca 1,5 m od západní stěny místnosti byl zachycen okraj kamenné dlažby, která jeho další průběh zčásti překrývá (obr. 5/C). Dále k východu byly zaznamenány pouze drobné pozůstatky amorfního zdiva a zbytky malty na skalním podloží; tyto artefakty však přesvědčivě prokazují existen-

ci dalšího průběhu zdiva východním směrem. Jak bylo možno zjistit, torzo jižní zdi bylo široké cca 280 cm. Severní líc zabíhal do západní zdi paláce (obr. 10), na jižní straně byla situace složitější; situace nasvědčuje tomu, že zdiva v koutě jsou do sebe zavázána; vnitřní líc západního zdiva však byl odláman a některé jeho partie pak druhotně vyspraveny (pouze dílčí srovnání amorfního povrchu).

Severní stěna místnosti

Neméně zajímavá byla situace, zjištěná při průzkumu severní stěny místnosti (obr. 8). Její horní partie (přibližně nad patou klenby prostoru) je tvořena kompaktním, převážně kamenným lícovaným zdivem, kladebným do horizontálních pásů (obr. 6/C/5). V pravé části tuto strukturu narušuje cihelná plomba (cihly o rozměrech $8 \times 15 \times 27$ cm), která je, spolu s okolním kamenným zdivem, narušena třemi recentními výlomy (obr. 6/C/9, 10). Dolní partie líce této stěny je utvářena zcela jinak. Z velké části ji tvoří odlámaná hmota kamenného zdiva severního torza, která je nahoře ukončená vodorovnou linií (obr. 6/C/2). V pravé části, kde se severní líc torza „vynořuje“ z hmoty severní zdi, se pod výše zmíněnou vodorovnou linií nachází zdivo s výrazně nepravidelným lícem; tato nepravidelnost evidentně vznikla tím, že konstrukce byla přizdívaná k později odstraněnému severnímu lici torza severní zdi – obr. 6/C/6. Zcela vpravo, mezi stá-



Obr. 3: Lukov (okres Zlín), hrad, nádvoří průčelí západního paláce, pohled od západu (2009).

vající, východní stěnou místnosti a východním ukončením torza je možno sledovat svislý pás lícovaného zdiva, které svým charakterem zcela odpovídá popsanému lici horní části této stěny.

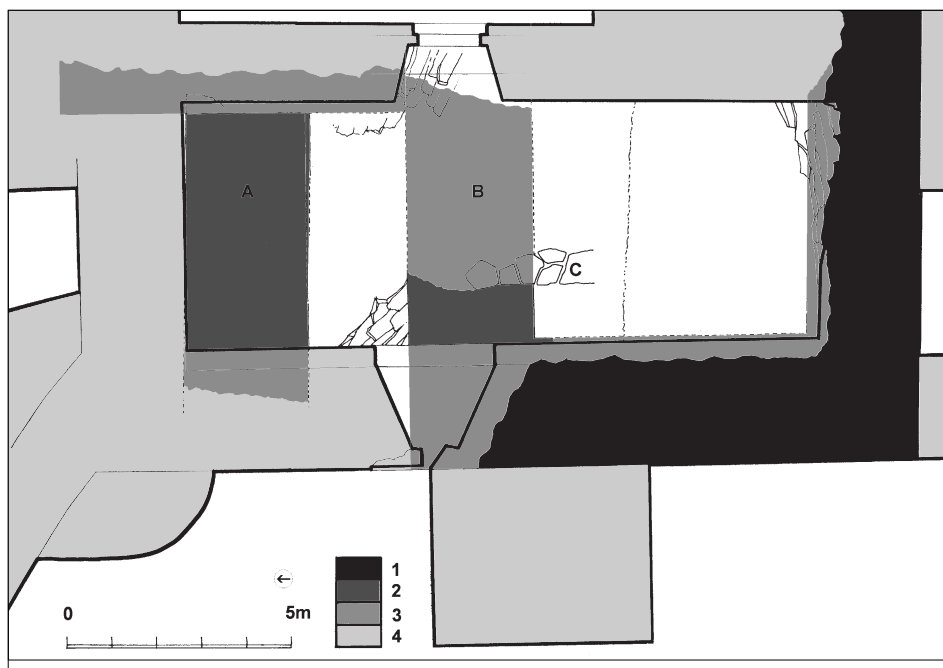
Východní stěna místnosti

Spodní část zkoumatelné situace na východní straně je tvořena skalním podložím, klesajícím k západu. Na povrchu skály je zde dochována výrazná, nespojitá maltová vrstva. S největší pravděpodobností se jedná o pozůstatek odtěženého zdiva, probíhajícího severojižním směrem. K této odstraněné zdi původně přiléhalo východní ukončení severního torza (ukončení v podobě svislého líce s vybiňajícím zdivem – snad výplní šmorce – viz výše). Na skálu s popsanými zbytky zdiva zde nasedá hlíněno-jílová vrstva, na které je teprve založena severní zeď místnosti (obr. 6/A/11). Základová spára této zdi zde probíhá vodorovně a nadlehlá partie líce je budována z hrubě lícovaného, převážně kamenného zdiva, s příměsí cihlových úlomků (líc má charakter zdiva, budovaného do výkopu; obr. 6/A/5). Nad touto partií se nachází smíšené, lícované zdivo valené klenby, s dochovanými otisky dřevěného bednění (obr. 6/A/8). Spodní část zdiva klenby tvoří pás budovaný z vysokých cihel (obrázek 6/A/7)

Na jižní straně je sledovaná stěna přerušena vstupem z vý-



Obr. 4: Lukov (okres Zlín), hrad, západní průčelí paláce, pohled od jihozápadu (2010).

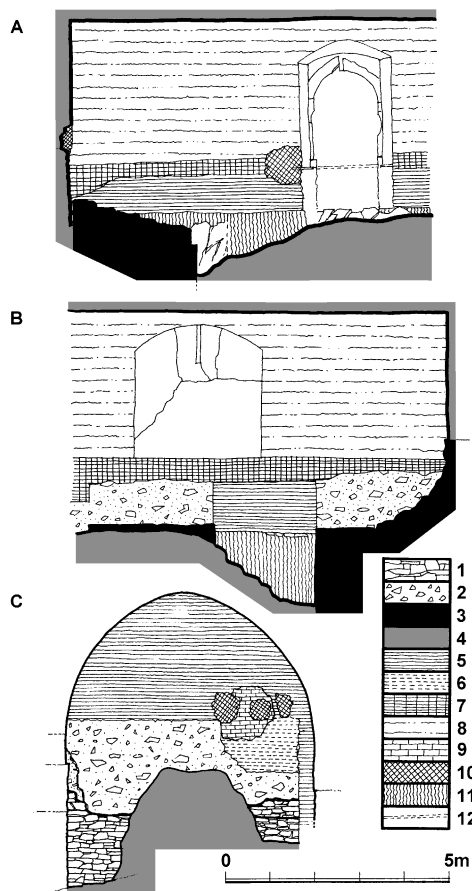


Obr. 5: Lukov (okres Zlín), hrad, půdorys západního sklepa: 1 – pozdně románské zdivo, dochované v nadzemních partiích a známé z předchozích výzkumů, 2 – pozdně románské zdivo, objevené v roce 2008 (A – severní zeď, B – jižní zeď), 3 – pozdně románské zdivo dochované v otisku (východní zeď) a předpokládaný další průběh jižní zdi, 4 – plocha ostatního zdiva, C – zjištěný úsek dlažby (kresba autor, 2011).

chodní sklepní místnosti, opatřeným v kameni sekaným ostěním s půlkruhovým završením. Spodní část severní špalety vstupu nasedá dole na zmíněnou hliněnou vrstvu (obr. 9/C), líc špalety zde nese stopy druhotného odsekání zdiva v ploše průchodu (obr. 9/B). Tato osekaná partie je nahoře ukončena vodorovnou, 3–4 cm vysokou linií, ve které se nacházejí zbytky dřevěných prvků. Jedná se o zbytky prken dřevěné podlahy, jejichž okraje byly vkládány do hmoty zdiva (podlaha a zdivo jsou tedy současné – obr. 9/A). Nadlehlá část špalety i záklenek otvoru jsou budovány převážně z vysokých cihel. Ve špaletách jsou dobře patrné svislé spáry, oddělující hmotu zdi od hmoty valené klenby (nasazení klenby v severní špaletě porušuje průběh svislého líce zdiva, v protější špaletě se tak neděje).

Západní stěna místnosti

Spodní partie dnešní západní stěny místnosti je rovněž utvářena poměrně složitě (obr. 6/B). Mezi dvojicí torzálně dochovaných starších zdí je zde ve spodní části pouze suť, která dole dosedá na k jihu stoupající skalní podloží (obr. 6/B/11). Na horním okraji této suťové vrstvy je uloženo několik větších lomových kamenů, jako substrukce nadlehlého zdiva (obr. 6/B/5). Toto zdivo má nepravidelně rovnaný líc z lomových kamenů, s malou příměsí cihel. Kameny ve zdivu byly zřejmě vybírány ze sutí starší stavby, některé z nich mají zčernalý povrch. Toto popsané zdivo je vloženo mezi torza starých zdí a jeho koruna respektuje úroveň jejich korun. Na tuto linii nasedá s půdorysným odskokem (cca 10 cm) další partie sledované konstrukce, která pak již probíhá kompaktně po celé délce západní stěny. Toto zdivo je již pečlivěji licované, je převážně kamenné, s malou příměsí cihel (obr. 6/B/7). Jedná se o vyrovnávací vrstvu, na které spočívá západní pata valené klenby prostoru (obr. 6/B/8). Součástí zdiva klenby je i široký, vně se výrazně zužující otvor, směřující do západního parkánu.



Obr. 6: Lukov (okres Zlín), hrad, pohledy na části zdiva paláce západního sklepa: A – pohled na východní stěnu (severní část), B – pohled na západní stěnu (severní část), C – pohled na severní čelo sklepa; 1 – jižní líc severní zdi, 2 – amorfni partie severní a jižní zdi, 3 – objevené pozdněrománské zdivo v řezu, 4 – ostatní konstrukce a násyp v řezu, 5 – zdivo severního čela (C) nad torzem pozdněrománské zdi, vyrovnávací zdivo mezi pozdně románskými zdmi (západní pohled – B), podezdívka dělicí přičky (východní pohled – A), 6 – otisk severního líce pozdněrománské zdi v mladším zdivu, 7 – cihelné podezdívky klenby sklepa, 8 – líce valené klenby s otiskem bednění, 9 – cihelná plomba v severní zdi (C), 10 – partie zbavené liců, 11 – násyp, na kterém jsou založena mladší zdiva, 12 – průběh dřevěné podlahy u vstupu ve východní stěně (A) (kresba autor, 2011).

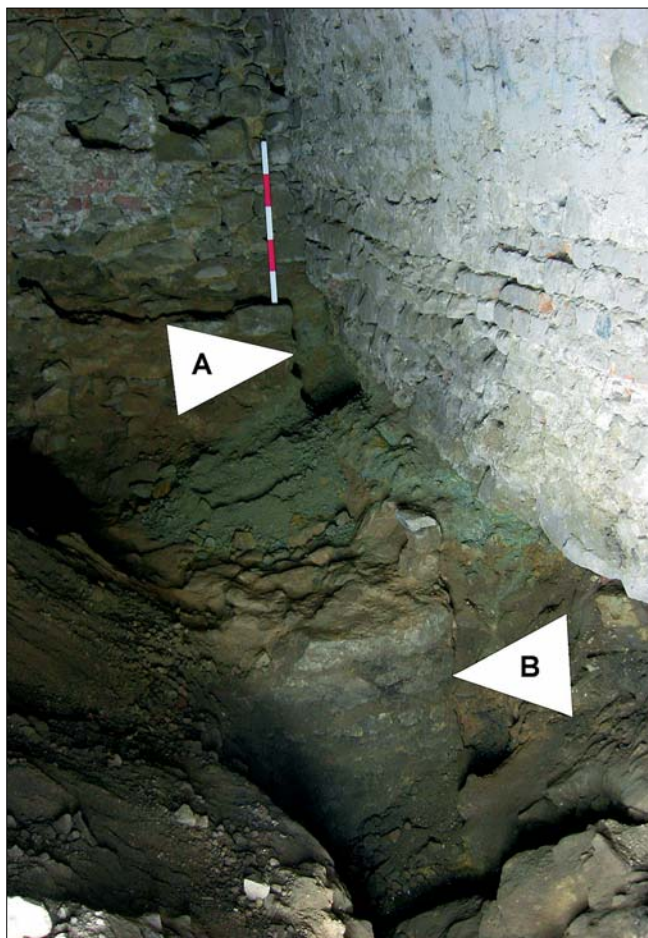
POKUS O INTERPRETACI

Zjištěná situace je poměrně složitá a svědčí o velmi komplikovaném stavebním vývoji této partie hradu. I když zde nedošlo ke kompletnímu odkryvu místnosti a pozorovací možnosti zde byly omezené, domníváme se, že je možno provést pokus o interpretaci nálezové situace ve vztahu procesu postupné výstavby této části hradu. Dále se domníváme, že situace, dokumentovaná ve sklepe západního paláce, náleží k těm nemnoha zásadním, které umožňují alespoň dílčí vhled do nejstarších stavebních dějin tohoto mimořádně zajímavého hradu (srov. obr. 11).

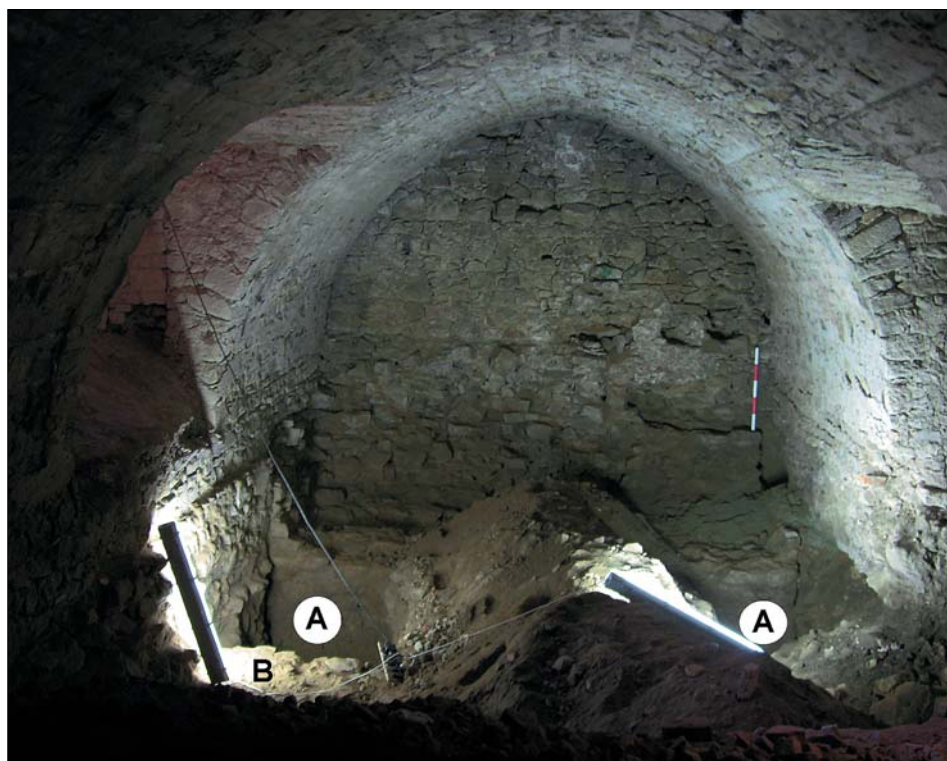
Nejstarší fáze – první polovina 13. století (?)

Jak je z dosavadních poznatků patrné, stavitelé hradu se museli vypořádat s poměrně složitou terénní situací. Povrch ostrožny, na které bylo založeno jádro, byl prostoupen skalními výchozy, kulminujícími na severní hraně plochy. K východu tento skalní hřeben klesal do přírodní prohlubně, prohloubené později v monumentální šijový příkop. Na západní straně existovala zřejmě sníženina, po jižní straně provázená nízkým skalním hřebínkem; tento prostor později zaujala hmota západního paláce (srov. Vrla 2003, 75).

Původní hradní jádro, budované někdy v první polovině 13. století z kamenného zdiva na vápennou maltu, bylo situováno převážně na nejvyšší partii ostrožny. Jeho půdorys byl pravděpodobně poměrně pravidelný (přibližně obdélník o rozměrech cca 60 × 20–35 m, orientovaný delší osou ve směru východ – západ). Zatím známe dochovaná jihovýchodní a jihozápadní nároží, části půdorysně nepravidelně utvářené jižní a zlomek severní hradby této protáhlé dispozice. Na základě dlouhodobě probíhajícího archeologického výzkumu, prováděného Jiřím Kohoutkem, můžeme dnes předpokládat nějakou zástavbu při dnešní severní



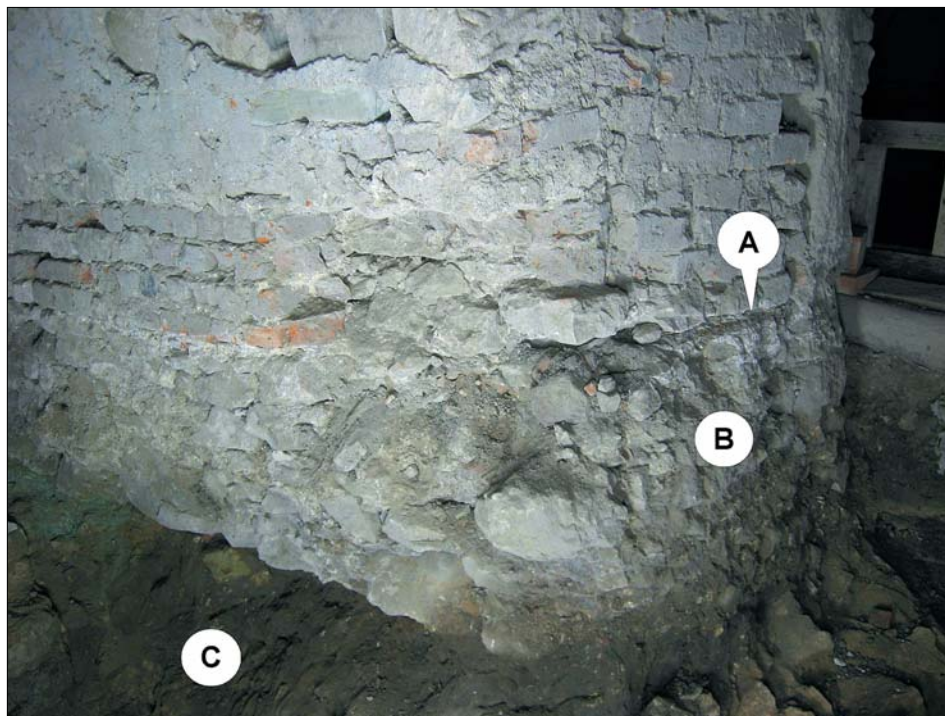
Obr. 7: Lukov (okres Zlín), hrad, snímek východního ukončení severní zdi, pohled od jihu: A – zakončení severního líce (dole, mimo snímek se nachází předstupující partie zdiva (výplň šmorce?), B – zakončení jižního líce (2008).



Obr. 8: Lukov (okres Zlín), hrad, pohled na severní stěnu sklepa; napravo vstup z východní místnosti, nalevo prosvětlovací otvor, A – jižní líc severní zdi, B – koruna jižní zdi (2008).

hradbě jádra (Kohoutek, 1985). O kvalitě pozdně románské podoby hradu Lukova svědčí soubor kvalitně opracovaných bloků, či zlomků ostění, nalezených, bohužel, v druhotných polohách (Kohoutek – Vácha – Vrla 2006).

Při pokusu o interpretaci situace, objevené v západním sklepe si dovolíme předpokládat, že fragmenty širokých zdí souvisejí s nejstarší fází výstavby hradu. Jižní, méně dochovaná zeď stavebně souvisí se spodní částí zdí, tvořících jihozápadní kout sklepení. Tato zdiva byla již dříve interpretována jako fragmenty obvodové zdi původního jádra, vytvářející zde pravoúhlé nároží (Vrla 2003). Při pohledu na půdorys popsaných zdí se zde nabízí velmi lákavá a do jisté míry opodstatněná hypotéza, že je zde dochováno torzo rozměrné, hranolové věže. Při předpokladu, že by se jednalo o objekt čtvercové-



Obr. 9: Lukov (okres Zlín), hrad, severní špaleta vstupu ze sousední místnosti, pohled od jihozápadu; A – vodorovná partie se zbytky dřevěné podlahy; B – odsekaná partie zdiva, C – násyp, na kterém je zdivo založeno (2008).

ho půdorysu, dosahovala by délka jeho strany zhruba 11,5 m (!). Při šířce zdiva cca 2,7 m (jedná se zde ovšem o rozměry, zjištěné v základové partii) dosahuje vnitřní prostor cca 6,1 m.

Bohužel nemáme k dispozici celý půdorys objektu. Jeho předpokládaná východní zeď je ukryta pod pozdějšími konstrukcemi, což komplikuje případné ověření její existence a vzhledem ke stavu severní zdi lze předpokládat i její případné rozebrání.

Existence velké hranolové věže na zeměpanském hradě, založeném v průběhu první poloviny 13. století, není v moravském prostředí žádnou vzácností. Namátkou uvedme nepříliš vzdálené hrady Brumov a Buchlov. Na Brumově je dochováno torzo hranolové věže o délce strany 12 m, pozdně románské jádro Buchlova obsahuje dokonce dvojici hranolových věží (8,8×10 a 10×10 m; Kohoutek 1995, 12, 19). U obou jmenovaných hradů se, podobně jako u sledovaného Lukova, předpokládá stejná doba výstavby, na které se podílela i kamenická huť, působící na cisterciáckém klášteře Velehrad (srov. Kohoutek – Vácha – Vrla 2006, 2007).

Předpokládaná věž byla situována v jihozápadním nároží hradního jádra, východním směrem na její jižní stěnu plynule navazovala hradba. Jiná situace

se jeví u severozápadního nároží objektu, na které hradba evidentně nenavazovala. Je tedy možné uvažovat o tom, že předpokládaná hranolová věž vystupovala ze západního čela hradu celou svojí hmotou, příp. její částí (obr. 2/C).

Při hledání odpovědi na otázku polohy západní hradby pozdně románského jádra nám mohou napovědět stopy po odlámané konstrukci pod stávající, východní zdí sklepa, i fragment vnějšího lince části severní obvodové zdi hradu. Jedná se o krátký úsek zdi při patě východní části severní zdi paláce, kde je dochován fragment pečlivě řádkovaného lomového lince, odpovídajícího svým výrazem dochovaným lincům statigraficky nejstarších zdí na hradě (srov. Vrla 2003, 76, 77). Na základě těchto indicií lze předpokládat, že západní hradba jádra pozdněrománského Lukova probíhala přibližně v místech severní části dnešní dělicí příčky paláce.

Na severní straně se v pravém úhlu lomila k východu a pokračovala po hraně skalního hřbetu (dnešní hmota navazující hradby je pozdější), na jihu se přikládala k předpokládané hranolové věži.

K západnímu linci této hradby byla přiložena zeď, jejíž pozůstatky byly objeveny v severní části sklepa. Je možné, že se s jejím vybudováním počítalo již od počátku (přesah



Obr. 10: Lukov, hrad, pohled na spodní část severní partie západní zdi místnosti; napravo (pod výtyčkou) torzo severní zdi, vlevo torzo zdi jižní, mezi nimi se nachází mladší zdivo, založené na násypu (srov. obr. 6/B).

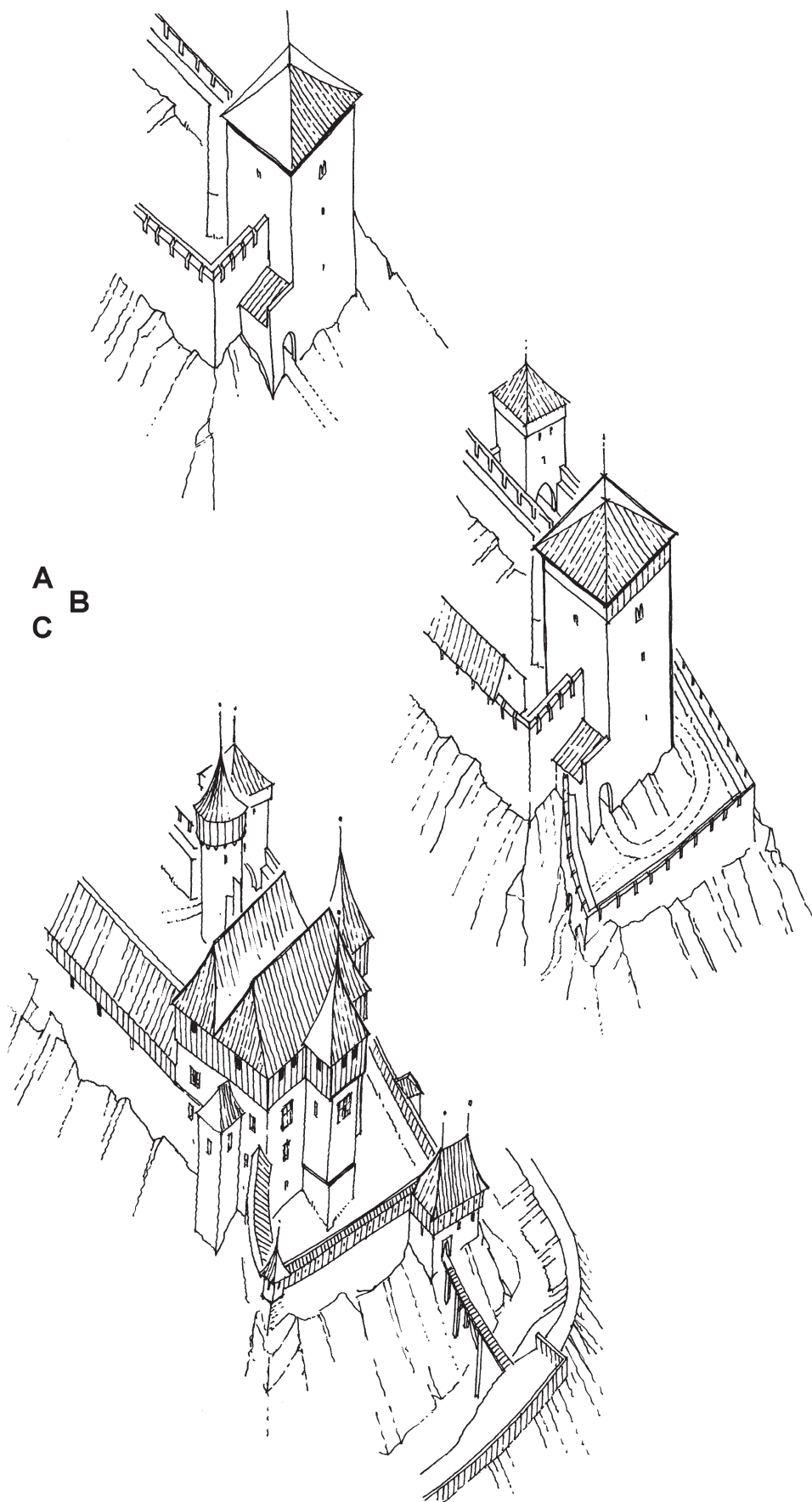
zdiva východním směrem může být výplní šmorce, vynechaného v hradbě). Mezi touto zdí a severním průčelím předpokládané věže byla ponechána pouze 2,5 m široká ulička.

Je možné, že zmíněná zeď vybíhala dále k západu a byla součástí ohrazení plochy, přiléhající k západní a části jižní strany jádra (existence tohoto předhradí je možná již v pokročilé druhé polovině 13. století, (srov. *Vřla 2008, 242*). Vzhledem k předpokládanému brzkému vzniku této konstrukce se však jeví pravděpodobnější předpoklad, že se jedná o konstrukci, vymezující severní stranu trasy vstupu do jádra. Na základě dosavadních vědomostí o stavebním vývoji hradu Lukova nelze totiž vyloučit, že vstup do hradního jádra byl situován právě na západní straně. Zde jej mohla z boku hájit předpokládaná hranolová věž a zmíněná severní zeď mohla být součástí vstupního objektu, který by vytvářel jakousi přístupovou chodbu po boku věže. Takovouto situaci známe např. ze Špilberku, kde k boku rozměrné, hranolové věže (14,2 × 13,2 m), zčásti vysunutě z obvodové hradby, přiléhá soudobý objekt s uličkou vstupu s raně gotickou klenbou a sedilemi. Vnější průčelí tohoto objektu lícuje s čelem přilehlé hranolové věže (srov. *Plaček 2001, 611*).

Zde je třeba ovšem podotknout, že tento pozoruhodný útvar, dochovaný na Špilberku, zatím nemá u naší hradní architektury 13. století další zjištěnou obdobu a výše uvedené srovnání tedy nemusí mít zásadní význam (srov. obr. 11/A).

Další stavební vývoj

Jak je již uvedeno jinde, snad v pokročilé druhé polovině 13. století vzniká při jižním boku hradního jádra vstupní věž, která umožňovala vstup do kamenné hradby opevněného areálu, ob-



Obr. 11: Lukov (okres Zlín), hrad, pokus o rekonstrukci stavebního vývoje západní části hradu, perspektivní pohledy od severozápadu: A – předpokládaný stav v první polovině 13. století, B – předpokládaný stav před přestavbou ve 2. polovině 14. století (existuje již jižní vstupní věž a ohrazený areál při západní a části jižní strany jádra, dále existuje zástavba při severní hradbě, vstup do jádra je předpokládán), C – předpokládaný stav někdy do poloviny 15. století je vybudován západní palác, který pohltil hranolovou věž, vstup do jádra, střechený kruhovou hláskou je řešen z jižní strany (kresba autor).

klopujícího jihozápadní a západní strany tohoto jádra (Vrta 2008). Tato situace ještě mohla respektovat předpokládaný vstup v západní straně jádra (nalezené zbytky výpadní branky při severozápadním nároží stávajícího západního paláce dokládají výškovou úroveň terénu, srov. Vrtla 2004; obr. 11/B).

Zásadní změnou ve stavebním vývoji této části hradu představovalo založení západního paláce. Pravděpodobně se tak stalo teprve v závěru 14. století (Libal 2001, 245), při velkých přestavbách, prováděných zde lukovskou větví Šternberků.

Výstavbě paláce muselo nutně předcházet zrušení předpokládaného vstupu (k tomu však mohlo dojít již dříve) a poměrně rozsáhlé demoliční práce na starších konstrukcích.

Pokud předpokládáme existenci mohutné hranolové věže, je pravděpodobné, že v období před výstavbou paláce došlo k nějakému poškození, které pak vyústilo v její částečnou demolici. Palác využil pouze západní a jižní stěny (nevíme, do jaké výše). Ostatní konstrukce, včetně severní zdi, byly podstatně sníženy, zeď pod dělicí příčkou dvoutaktu (předpokládaná západní hradba starého jádra), byla odsekána až na podkladní skálu. V první fázi byla zřejmě vybudována obvodová zeď; západní navázala na zdívo předpokládané věže, opřela se o torzo starší severní zdi a téměř v úrovni jejího severního líce se zalomila v pravém úhlu k východu, kde se pak zřejmě přiložila k nároží původní hradby.

Pozoruhodný je zde vztah této nové zdi ke staré zdi severní. Severozápadní část starší konstrukce svojí hmotou mírně zabíhá do nové, zatímco na východní straně jsou již obě konstrukce odděleny cca 10 cm širokou mezerou. Stará zeď byla ponechána do výšky cca 3,5 m od skalního podloží (měřeno u západní zdi sklepa) a její koruna byla srovnána do roviny. Důvod ponechání torza této konstrukce v koutě nové zdi je nejasný, možná zde jistou roli hrály statické důvody (tato partie paláce zřejmě představovala staticky rizikovou partii hradu, což dokládají stopy po havárii nároží někdy ve 2. polovině 16. století (Vrtla 2003, 77) i seskupení opěrných pilířů, vzpírajících tuto partii z vnější strany). Jisté je, že ponechání torza staré zdi nebylo zpočátku na závalu při využití nově vzniklého prostoru. Poté byla vyzděna dělicí příčka s průchodem do východního sklepa (je možné, že již tenkrát byl průchod vybaven stávajícím kamenným ostěním, které bylo později upravováno). Základ této příčky byl kupodivu založen v hliněném násypu, který zřejmě vyplnil celý prostor vznikajícího paláce a vytvořil úroveň budoucích sklepních podlah. Tehdy vznikla dřevěná podlaha vstupu do sklepa (obr. 6/A/12, obr. 9). Je možné, že torzo severní zdi zpočátku vystupovalo nad podlahu sklepa. Podle výsledků dosavadního průzkumu, byl západní palác pravděpodobně plochostropý (obr. 11/C).

Následně, snad již v závěru 15. století či v první půli věku následujícího, byly do interiérů paláce vloženy valené klenby (Vrtla 2003, 77). Při těchto úpravách mohlo dojít k odsekání vnitřních líců obou zdí předpokládané hranolové věže; důvodem zde mohla být snaha po získání půdorysně pravidelné místnosti a rovněž prostoru pro založení pat klenby. Nejpozději tehdy došlo k odsekání horní části starší severní zdi.

Posléze zde proběhla další úprava, která stavební vývoj místnosti (tedy ten pozitivní) uzavřela. Došlo k výraznému prohloubení podlahy sklepa, při kterém vzaly za své podstatné části doposud dochovaných zbytků starších konstrukcí. Středem místnosti se táhl pás kamenné dlažby, k jehož okrajům zřejmě přiléhaly neznámé dřevěné konstrukce, snad podnože pro sudy (pro manipulaci se sudy hovoří i lokální rozšíření ostění portálu vstupu do místnosti). Součástí úprav bylo i vylámaní prahu zmíněného portálu a dřevěné podlahy, navazující na něj ze západní strany. Je pravděpodobné, že vstup do sklepení byl proměněn v šikmou rampu pro manipulaci se sudy. Pro dataci této úpravy nemáme zatím žádnou spolehlivou oporu; pravděpodobně k ní došlo ve druhé půli 17. století, po odeznění bojových akcí třicetileté války, v úvahu však přichází i století následující, ve kterém byl hrad ještě využíván (za upozornění na relikt doposud málo známé stavební činnosti v prostoru hradního jádra v 18. století děkuje PhDr. Janě Langové z Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně).

Širší názor na postupné stavební utváření západní části hradního jádra je předestřen v pokusu o kresebnou rekonstrukci na obr. 11.

Studie byla zpracována za podpory institucionálního úkolu vědy a výzkumu NPÚ č. 21301 – „Vědecký výzkum a aplikace metod operativního zpracování stavebně historických a umělecko historických průzkumů prováděných při obnově kulturních památek a nemovitostí v památkově chráněných územích“.

LITERATURA

- Gardavský, Z., 1962: Úkoly výzkumu a dokumentace hradu Lukova, in: Zprávy Oblastního muzea v Gottwaldově. Gottwaldov, s. 89–93.
- Hartl, Z. – Kohoutek, J., 1983: Poznámky ke stavebnímu vývoji hradu Lukova, in: Gottwaldovsko od minulosti k současnosti č. 5. Gottwaldov, s. 207–229.
- Kohoutek, J., 1985: Hrad Lukov – současný stav výzkumu, in: Archaeologia Historica 10. Brno, s. 309–321.
- Kohoutek, J., 1995: Hradý jihovýchodní Moravy. Zlín.
- Kohoutek, J. – Vácha, Z. – Vrtla, R., 2006: Pozdně románské architektonické články z hradu Lukova, in: Archaeologia Historica 31, Brno, s. 235 až 249.
- Kohoutek, J. – Vácha, Z. – Vrtla, R., 2007: Pozdně románské kamenické články z hradu Brumova, in: Archaeologia Historica č. 32/2007. Brno, s. 297–308.
- Libal, D., 2001: Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek, Praha
- Menclová, D., 1972: České hrady, 1. díl. Praha, s. 69.
- Plaček, M., 2001: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí. Praha.
- Svoboda, K., 1983: Hrad Lukov – jeho stavební vývoj, popis a umělecko-dějinný význam, in: Gottwaldovsko od minulosti k současnosti č. 5. Gottwaldov, s. 183–205.
- Vácha, Z. – Vrtla, R., 2010: Nové poznatky o stavebním vývoji hradu Lukova, in: Archaeologia Historica 35/2010. Brno, s. 427–439.
- Vrtla, R., 2003: Předběžné výsledky průzkumu západního paláce hradu Lukova, in: Dějiny staveb 2003. Plzeň, s. 68–79.
- Vrtla, R., 2004: Stavebněhistorický průzkum jedné zdi hradu Lukova, in: Castellologica Bohemica 9. Praha, s. 397–402.
- Vrtla, R., 2008: Předběžné výsledky průzkumu objektu s pozůstatky jižní vstupní věže hradu Lukova, in: Dějiny staveb 2008. Plzeň, s. 237–247.

BEITRAG ZUR ERKENNTNIS DER BAUGESCHICHTE DES WESTLICHEN TEILS VOM KERN DER BURG LUKOV

Die Burg Lukov (Bez. Zlín, Kreis Zlín) wurde schon in der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts gegründet. Seine ältesten gemauerten Konstruktionen waren bis in die jüngste Zeit nicht ganz bekannt. Die im Jahr 2008 erfolgte Untersuchung ermöglichte die Dokumentierung des alten Mauerwerks in den Kellerräumen des westlichen Palas. Dieses Mauerwerk hängt nicht mit dem gegenwärtigen Palas zusammen, sondern es gehört der älteren Architektur an. Es handelt sich um ein massives Steinmauerpaar (die Mauern ca. 280 cm breit) und weitere Reste als Mörtelspuren auf dem Felsenuntergrund. Auf Grund der freigelegten Situation drückte man die Theorie aus, die südliche Mauer sei ein Rest nach einem großen quadratischen Turm (mit der Seite zu ca. 11,5 m). Die nördliche Mauer möge ein Rest nach dem an die Nordwestecke des quadratischen Turms angelehnten Eingangsobjekt bilden. Die in den Mörtelspuren erscheinende Mauer ist dann wohl Rest nach der ursprünglichen, an die Turmnordostecke anschließenden westlichen Burgkernwehrmauer. Die großen viereckigen Türme sind auch in den nicht entfernten spätromanischen Burgen Brumov und Buchlov erhalten.

In der weiteren Bauentwicklung geschah hier (wahrscheinlich im späten 14. Jahrhundert) Abriss eines Teils vom Turm und anderer Konstruktionen, danach erbaute man den aufwändigen Westpalas. Seine Umfassungsmauern sind zum Teil in den Aufschüttungen gegründet, die einen Teil der älteren Mauerwerke überdecken.

Spätestens in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts war das Tonnengewölbe des Raums errichtet worden. Später hat man den Keller vertieft, wobei man die oberen Partien des alten Mauerwerks abbaute.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Lukov (Bez. Zlín, Kr. Zlín), Burg, Burgkern, Gesamtansicht von Süden; im linken Teil der Aufnahme befindet sich der westliche Palas (alle Fotos des Autors, 2009).

Abb. 2: Lukov, Burg, Grundrisschema des Burgkernerdgeschosses: A – gesamter Grundriss mit Auszeichnung der Lage des westlichen Palas, westlicher Palas mit Auszeichnung der Lage des westlichen Kellers, C – westlicher Palas; schwarz – Rekonstruktionsversuch der Lage der ältesten Mauerwerkreste; Legende zum Bild A: 1 – das vermutete älteste Mauerwerk im Palas (1. Hälfte des 13. Jahrhunderts), 2 – vorausgesetzter Verlauf der Turmmauerhäupte, 3 – Ausmaß des Palas im späten 14. Jahrhundert, 4 – Ausmaß des Palas nach den Umbauten des 16. Jahrhunderts.

Abb. 3: Lukov, Burg, Westpalas, Hoffassade, Ansicht von Westen (2009).

Abb. 4: Lukov, Burg, Palaswestfassade, Ansicht von Südwesten (2010).

Abb. 5: Lukov, Burg, Westkellergrundriss: 1 – spätromanisches Mauerwerk, in überirdischen Partien und aus früheren Forschungen bekannt, 2 – spätromanisches Mauerwerk, 2008 freigelegt (A – nördliche, B – südliche Mauer), 3 – spätromanisches Mauerwerk, im Abdruck ermittelt (östliche Mauer und vermuteter Verlauf der südlichen Mauer), 4 – Fläche des übrigen Mauerwerks, C – ermittelter Pflasterungsabschnitt (alle Zeichnungen Autor, 2011).

Abb. 6: Lukov, Burg, westlicher Palas, Ansichten der Mauerwerksteile im westlichen Keller: A – Ansicht der Ostwand (nördlicher Teil), B – Ansicht der Westwand (nördlicher Teil), C – nördliche Kellerstirn; 1 – südliches Nordmauerhaupt, 2 – amorphe Partien der nördlichen und südlichen Mauer; 3 – freigelegtes spätromanisches Mauerwerk im Schnitt, 4 – übrige Konstruktionen und Verschüttung im Schnitt, 5 – Mauerwerk der nördlichen Stirn (C) oberhalb des spätromanischen Mauerwerkstorsos, ausgleichendes Mauerwerk zwischen den spätromanischen Mauern (westliche Ansicht – B), Untermauerung der Trennmauer (östliche Ansicht – A), 6 – Abdruck des nördlichen Mauerhauptes der spätromanischen Mauer im späteren Mauerwerk, 7 – Ziegelunterbauten des Kellergewölbes, 8 – Tonnengewölbe mit den Schalungsabdrücken, 9 – Ziegelplombe an der nördlichen Mauer (C), 10 – Partien ohne Mauerhäupte, 11 – Aufschüttung, auf der das spätere Mauerwerk begründet ist, 12 – Holzfußbodenverlauf beim Eingang in der Ostwand (A).

Abb. 7: Lukov, Burg, östlicher Abschluss der nördlichen Mauer, Ansicht von Süden: A – Abschluss des nördlichen Mauerhauptes (unten, außerhalb der Aufnahme befindet sich die vortretende Mauerwerkspartie [Ausfüllung der Schmarze?]), B – Abschluss des südlichen Mauerhauptes (2008).

Abb. 8: Lukov, Burg, nördliche Kellerwand; rechts Eingang vom östlichen Raum, links Lichtöffnung, A – südliches Mauerhaupt der nördlichen Mauer, B – Mauerkrone der südlichen Mauer (2008).

Abb. 9: Lukov, Burg, nördliche Laibung des Eingangs vom Nachbarraum, Ansicht von Südwesten; A – horizontale Partie mit den Holzfußbodenresten, B – abgebaute Mauerwerkspartie, C – Aufschüttung, auf der das Mauerwerk gegründet ist (2008).

Abb. 10: Lukov, Burg, Unterteil der nördlichen Partie der westlichen Mauer im Raum; rechts (unter dem Maßstab) Torso der nördlichen, links Torso der südlichen Mauer; zwischen ihnen späteres, auf der Aufschüttung gegründetes Mauerwerk (s. Abb. 6/B).

Abb. 11: Lukov, Burg, Bauentwicklungsrekonstruktionsversuch des westlichen Burgteils, Perspektivansichten von Nordwesten zu: A – vorausgesetzter Zustand in der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts, B – vorausgesetzter Zustand vor dem Umbau in der 2. Hälfte des 14. Jahrhunderts (der südliche Eingangsturm und das umfriedigte Area bei der West- und dem Teil der Südseite des Kerns existieren schon, die Bebauung an der nördlichen Wehrmauer existiert auch, der Eingang in den Kern ist vermutet), C – vorausgesetzter Zustand vor der Mitte des 15. Jahrhunderts (der schon ausgebaute Westpalas verschlang den quadratischen Turm, der von dem runden Wachturm überwachte Burgkerneingang ist von der Südseite gedacht).

(Übersetzung J. Noll)

ARCHITEKTONICKO-REŠTAURÁ- TORSKÝ VÝSKUM LETNÉHO KÚPALISKA ZELENÁ ŽABA V TRENČIANSKÝCH TEPLICIACH

IVAN PILNÝ – PETER SZALAY

Architektúra moderného hnutia zámerne oprostená od sochárskej a maliarskej ozdobnosti fasád či celkovo povrchov stavby, nám odhalila nový spôsob vnímania materiálovej stránky architektonického diela. Zdanlivá jednoduchosť prevedenia špičkových diel modernizmu v sebe často skrýva hlboko premyslený koncept spolu pôsobenia tvaru, farby a štruktúry materiálov, koncept ktorý architektúru spája s tvorbou v ostatných oblastiach súdobého výtvarného umenia. Dnes už nie je žiadnou novinkou, že diela modernej architektúry a predovšetkým diela medzivojnového funkcionalizmu neboli len „biele kocky“. Podrobným architektonickým a reštaurátorským výskumom viaceré ikony modernizmu opätovne odkryli svoj pôvodný, niekedy až prekvapujúco pестrofarebný povrch.²⁾

V prostredí Slovenska však, zdá sa, je tento mýtus ešte stále žitý. Jedným z aktuálnych príkladov je aj zámer obnovy letného kúpaliska Zelená žaba v Trenčianskych Tepliciach,³⁾ ktorý sa stal impulzom k jeho hlbšiemu výskumu.⁴⁾ Cieľom výskumu tohto vrcholného diela brnenského architekta Bohuslava Fuchsa⁵⁾ je ukázať farebné a materiálové kvality „Zelenej žaby“, a presvedčiť tak o význame konzervovania a prezentovania pôvodných povrchov aj na architektonických dielach moderného hnutia.